

Synestezie a jejich defenzivní funkce

Krizek G. O.

ÚVOD

Synestezie je zajímavým úkazem z oblasti smyslového vnímání a jejich interpretace se pohybuje mezi fyziologickou a patickou percepcí. Je zde těžko definování hranice mezi psychologii a psychopatologií. Vystává zde otázka, zdali mají nějakou funkci. Otázka stejně nesnadno zodpověditelná jako dotaz stran iluzí a halucinací.

Americký autor Richard C. Cytowic v r. 1955 shrnul základní údaje o synestéziích následovně:

Synesthesia (řec. „syn“ - spolu + aisthesis - percepcie) je bezděčná fyzická zkušenost zkříženého způsobu vnímání. Tj., že stimulace jednoho způsobu vnímání spolehlivě navozuje percepci v jednom či více smyslech. Její fenomenologie ji jasně odlišuje od metafor, řečnických figur, zvukových symbolismů a arteficiálně vykonstruovaných uměleckých forem, jež někdy užívají termín „synesthesia“ při použití jejich vícesmyslových sdružení. Neočekávaná demografická a kognitivní konstelace se vyskytuje společně se synestési: Ženy a „nikoliv praváci“ převažují, výskyt je rodinný, paměť je superiorní, zatímco matematika a prostorová orientace trpí. Synesthesia se zdá být funkcí levé hemisféry, avšak není kortikální v běžném slova smyslu. Hippocampus je nezbytným pro její zkušenost. Pět klinických charakteristik zahrnují její diagnózu. Synesthesia je „abnormální“ pouze proto, že je statisticky vzácná. Je to ve skutečnosti normální mozkový proces, který je předčasně prezentován našemu vědomí u menšiny jedinců (potud Cytowic).

V oblasti medicíny, včetně psychologicko-psychiatrických věd, se můžeme u termínu synestezie setkat s jeho různou interpretací. Ve 25. vydání Dorland's Illustrated Medical Dictionary (W. B. Saunders, Co, 1974) je synestezie definována jako sekundární pocitování provázející skutečnou percepci, vnímání pocitu v jednom místě vlivem stimulace aplikované na jiném místě; dále také jako stav, kdy stimulus působící na jeden smysl je pocitován jako vjem v jiném smyslu, jako když zvuk způsobuje vnímání barvy.

Od tohoto pojmu je nutno odlišovat pojem **synesthesia algica** - bolestivá synestezie.

Vladimír Vondráček, Jan Dobiáš (Lékařská psychologie, 1969, sdělují: *Synestezie („barevné slyšení“ apod.) spočívají v tom, že podráždění jednoho*

smyslového orgánu vyvolává také smyslové představy odpovídající orgánu jinému.

Petr Zvolský a Pavel Pavlovský (Psychiatrie, 2001) v sekci „Smyslové klamy“ praví: *Synestezie je automatické asociování vjemů různých smyslů (např. barevné slyšení).*

Comprehensive Textbuk of Psychiatry, Thitd Edition, 1980, uvádí (anonym): *Synestezie, stav v němž stimulace jedné smyslové modalitě je vnímána co pocit v jiné modalitě, jako když zvuk navozuje pocity barvy.*

V sedmém vydání téže učebnice z roku 2000 Joel Yager a Michael Gitlin na s. 811, v kapitole „Klinické manifestace psychických poruch“, sdělují: *Stimulace jedné smyslové modalitě někdy vyvolá distorzi percepcie v jiné smyslové modalitě. Např. intoxikace marihuanou a mezkalinem bývají sdruženy se **synestézii**, zážitkem, v němž smyslové modalitě se jeví splývající. Bývá to normální zážitek u mnoha lidí. Hudba může být vnímána vizuálně, zvuk splývá s vizuální iluzí. Taktilní pocit může být vnímán co barva (např. horký povrch je pocitován co „červený“). Zde je tedy synestezie zařazována do oblastí halucinací a iluzí, sekce „Poruchy vnímání“. Na straně 1018 v sekci „Poruchy spojené s halucinogeny“ Henry D. Abraham uvažuje o *zvýšené konektivité mezi sousedními cerebrálními oblastmi.**

Již zmíněný autor R. Cytowic označuje jedince, u něhož se vyskytuje synestezie, jako „synstéty, singular, synstét“. České ucho by do tohoto neologismu mohlo vkládat ještě jiné významy (estet - vědec zabývající se estetikou a pod.). V řečtině má pojem „aisthétés“ význam vnímavý, citlivý pro krásu.

Naproti tomu Lada Hubatová-Vacková, historička a teoretička umění, (Vesmír, 2006, 10, s. 590) definuje synestezie (z řeckého syn= spolu, aisthesis=splývat) jako *souznění smyslů, resp. vyvolání vjemu jednoho smyslu podnětem z jiné smyslové oblasti; např. při synestézii zrakového a sluchového vjemu určité sluchové dojmy vyvolávají dojmy zrakové (fotizmy), nebo naopak zrakové vnímání vyvolává sluchové dojmy (fonizmy).* Vynořuje se ta či ona interpretace výrazu „aesthesia“. (Cytowic nepřekládá „aisthesis“ jako splývání, nýbrž jako percepcie, vnímání, a poukazuje na „an-ethesii“, tj. chybění vnímání.)

Cytowic soudí, že *synestezie je lékařským vědám známa asi po dobu 3 století, ale je střídavě zapomínána a znovuobjevována. Odhaduje, že se vyskytu-*

je asi u jednoho z 25 tisíc jedinců. Vymyká se nejen konvenčním zákonům neuroanatomie a psychologie, ale přičítá se i zdravému rozumu. Tato „idiosynkratická“ percepce není ovládána či ovlivňována vůlí. Dědičnost je dominantní, a to buď autosomální, ne vázaná na Y chromozom. Není snad ani znám žádný případ přenosu z muže na muže. V některých rodinách se vyskytuje i ve čtyřech generacích. Snad nejznámějším případem je ruský novelista Vladimír Nabokov. Potud Cytowic.

Kdo četl Nabokovovu autobiografii nazvanou „Speak Memory“, bude souhlasit s tím, že osobnost V. Nabokova je doslova muzeum nejrůznějších velmi zajímavých psychologických fenoménů. Nabokov o sobě píše: *Jsem subjektem mírných halucinací, některé sluchové, některé zrakové a z žádných z nich jsem mnoho neprofitoval.* V zásadě Nabokov líčí známé hypnagogické halucinace. Dále Nabokov sděluje: *A navíc k tomu všemu mohu předvést krásný případ barevného slyšení (Speak Memorys, s. 25).* Každé písmeno anglické abecedy, když vysloveno Nabokovem, bylo spojeno se zážitkem jiné barvy. Již jako malé dítě se hádal se svou matkou, že písmena v jeho barevné dřevěné stavebnici mají špatnou barvu, neboť on je vidí jinak. Později Nabokov, vědecky pracující lepidopterolog (znalec motýlů), svým velmi citlivým a nadprůměrným čichem vnímal i odlišné feromony na křídlech motýlů, které sbíral a rovněž označoval příslušné vůně, např. vanilku, citron, pižmo a jiné, velmi těžko definovatelné vůně. V habitatech (výskytištích motýlů) zažíval extáze, které já bych označil za ontogenetický psychický regres do stadia polytheismu a pantheismu [Krizek, cit. 11].

Z českých autorů - umělců se za „synestéta“ označil básník Miroslav Holub.

Zajímavou a vzácnou synestézií mezi zrakovým a čichovým smyslem popsal ve svém dále vícekrát trestaný podvodník, známý spisovatel chlapeckých dobrodružných románů z divokého Západu a Orientu, Karl May (1842-1912) (Winetou a jiná díla). V jednom z románů vytvořil postavu amerického dobrodruha, jehož přezdívka zněla „Old Death“, tedy „Stará smrt“. Tato románová postava měla do té míry znetvořený obličej, že připomínal umrlčí hlavu a při pohledu naň pozorovatel měl pocit, že cítí zápach sirovodíku. Dokonalé líčení synestezie mezi vjemem vizuálním a olfaktorickým z pera antisociálního psychopata.

Není bez zajímavosti, že mezi čtenáři Mayových románů patřili Albert Einstein, Albert Schweitzer, Herman Hesse a Adolf Hitler. Hitler prý nutil i své podřízené, aby četli Mayovy knihy a dokonce je z nich i zkoušel. Mayovy knihy údajně vycházely i ve stomilionových nákladech.

Klasická „psychiatrická“ psychopatologie vnímání (Myslivoček) mezi halucinacemi popisuje „inadekvátní halucinace“, kdy „nemocný slyší v zubech“, „čichá rukou“ a jiné. Je to jistě blízké pojetí synestézií, kde zřejmě taktilní stimulus vyvolává akustický či olfaktorický vjem. Zde totiž

nutno brát v úvahu skutečný přínos taktilní stimulace při skusu zubů přenosem přes čelistní kloub na kost skalní a sluchový aparát. Ve druhém případě nutno vyloučit znečištění rukou (u psychotických pacientů se vyskytující) substancemi, které vydávají skutečné olfaktorické, tj. chemické stimuly. Jistě též nutno brát v úvahu IQ pacienta, který nemusí být ve stavu správně se vyjádřit. (Podobné souvislosti psychiatra napadnou až tehdy, musí-li případně vyšetřovat pacienty-cizince.)

V „mimopsychiatrické“ a „mimopsychologické“ sféře jsou známé případy synestezii ve formě nejrozdílnějších druhů zvukomalby, **onomatopie**, kdy psané či vyslovené slovo navozuje vjem zvuků. (L. Hubatová-Vacková již v citovaném článku ve Vesmíru uvádí příklady slov, která přímo napodobují zvuk, když líčí (frčet, fičet, prskat, prskat a šlo by uvést řadu dalších.) Například Erbenovy verše v Kytici jsou dobrými ukázkami zvukomalby. V básni „Vodník“ verše „na topole vedle skal zelený mužík zatleskal“ přímo navozují vjem echa tleskání odrážející se od skály. (Někdy zde vstupují do hry i aliterace.) Rovněž básně „Záhořovo lože“ a „Svatební košile“ prezentují doslova geniálně vymyšlené ukázky zvukomalby.

U nás J. E. Purkyně [6] se zabýval otázkou možnosti zachycení jevů na rozhraní splývání vjemů z rozdílných smyslů. Dopisoval si s J. W. Goethem o těchto a podobných fenoménech a věnuje se tomu i ve své dizertaci z roku 1819 [6].

Podle Cytowice mezi „synestéty“ převažují v USA ženy, a to v poměru 3:1, v Anglii dokonce v poměru 8:1. Standardní neurologické vyšetření „synestétů“ je v mezích normy, ovšem osobnost blízká osobnosti pacientů trpících temporálně-limbickou epilepsií. Synestezie je prožívána u 4 procent limbických epileptiků, kteří synestezii nemají během jejich paroxysmů. U synestetiků (kteří nejsou epileptiky) se vyskytují fenomény typu „deja vu, jasnovidectví, věšteckých snů a zážitky z pomezí parapsychologie, dále zkušenosti religiozní, ekstatické, kosmické a podobně. V Cytowicově souboru tvoří homosexuálové obojího pohlaví více než 10 procent.

Snad málo se píše o synestezii mezi vjemy zrakovými a čichovými. Viz vzpomenutý příklad uvedený Karlem Mayem. V mém ročníku studentů medicíny (narození kolem r. 1932) se však vyskytli dva jednoznačně heterosexuální studenti, kteří se při pohledu na dvě různé ženy, jejichž hygiena byla dobrá, měli pocit, že tyto ženy šíří kolem sebe zápach. (Vzácná synestezie mezi zrakem a čichem je uváděna při zmínce o buddhismu: oko nejen vidělo tvary, ale také slyšelo zvuky, cítilo vůni [6].

Nepřímo se dostáváme k otázce, hraje-li synestezie nějakou roli jako případně defenzivní, varovný mechanismus, chránící v určitých situacích jedince. Máme-li na mysli, že některé, v mírném pásmu spíše řídké, ale potenciálně smrtelné infekční choroby, jako je endemický skvrnitý tyfus nebo klasický skvrnitý tyfus, případně mor, jsou

přenášeny parazitujícím hmyzem (v prvním případě na určitou vzdálenost skákajícími blechami, ve druhém případě šatní vší, u moru tíž blechami), může zde hrát synestezie určitou roli. Jsme-li např. v tropické oblasti v hromadném dopravním prostředku, autobusu aj. v těsné blízkosti jedince, na kterém vidíme přítomné parazity, můžeme zažít synestezii mezi smyslem zrakovým a taktilním. Brzy máme pocit, „že po nás něco leze“. Ve skutečnosti nás varuje synestezie, a proto se snažíme vzdálit. Totéž nastává, vidíme-li maximálně zanedbaného jedince, jehož tělesná hygiena je v katastrofálním stavu - opět spíše v tropických krajinách.. Můžeme mít pocit synestezie mezi vjemy vizuálními a olfaktorickými, a to ještě dříve, než nás olfaktorický systém informuje o skutečných chemických signálech vycházejících z dotyčného jedince. Máme možnost vyhnout se mu dříve, než nastane kritická blízkost umožňující skok morové blechy či blechy přenášející endemický tyfus exanthematicus. Uvědomme si, že jsme potomky těch, co přežili všechny morové epidemie, hrůzu z „černé smrti“, jež kosila statisíce, ne-li miliony lidí. Jsme na tom lépe, žijeme-li v mírném pásmu na běžné hygienické úrovni.

Jako velmi vzácné formy synestezie byl popsán případ, kdy dvě osoby, otec a dcera, „chutnají“ slova. Výrazy i velmi příbuzně znějící jména „chutnají odlišně“ [2]. Jiný pacient „chutnal tvary“. Synestezie byla pozorována i u diagnóz, dříve označovaných „Idiot savant“, v poslední době eufemisticky pouze jako „Savant“.

Lze synestezii „léčit“? U některých synestetů jsou údajně synestetické zážitky zmírňovány Car-

bamazepinem, což snad potvrzuje jejich předpokládanou lokalizaci v levé hemisféře.

LITERATURA

1. **Abraham, H. D.:** Hallucinogen related disorders. Comprehensive Textbook of Psychiatry. Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, 7, 2000, p. 1018.
2. **Cytowic, R.:** Synesthesia: Phenomenology and neuropsychology. A review of current knowledge. Psyche, 1995, 10.
3. Dorland's Illustrated Medical Dictionary. 28 th Edition.. W. B. Saunders Co, 1974.
4. **Fromm, E.:** The anatomy of human destructiveness. Holt, Rinehart a Winston, New York, 1973, p. 382.
5. **Gitlin, M.:** Clinical manifestation of psychiatry disorders. Th Edition. Comprehensive Textbook of Psychiatry, Lippincott & Wilkins, Philadelphia, 2000, p. 811.
6. **Hubatová-Vacková, L.:** Vidění hudby a slyšení obrazu. Vesmír, 2006, 10, s. 590.
7. **Krizek, G. O.:** The trilingual Nabokov. Lepidoptera News. Association for Tropical Lepidoptera, 2000, 2, p. 3.
8. **Myslivoček, Z.:** Obecná psychiatrie. Státní zdravotnické nakladatelství, Praha, 1959, s. 126.
9. **Nabokov, V.:** Speak memory. Pyramid Books, New York, 1966, p. 25.
10. **Pavlovský, P.:** Obecná psychopatologie. V: Raboch, J., Zvolský, P.: Psychiatrie. 1. vydání. Galén, 2001, s. 121.
11. **Purkyně, J.:** viz Hubatová-Vacková [6].
12. **Vondráček, V., Dobiáš, J.:** Lékařská psychologie. Státní zdravotnické nakladatelství, Praha, 1969, s. 18.
13. **Yager, J.:** viz Gitlin [5].
14. **Zvolský, P.:** viz Pavlovský [10].

*George O. Krizek, M.D.
211 Bancroft Place N. W.
DC 2008
USA*

DEPRESE, ANTIDEPRESIVA A JEJICH VLIV NA SEXUÁLNÍ FUNGOVÁNÍ

Radovan Vaškovský

Ojedinelá publikace na českém trhu mapuje problematiku deprese, léčby antidepressivy a vliv na sexuální fungování. MUDr. Radovan Vaškovský definuje a rozděluje jednotlivé sexuální dysfunkce (poruchy erekce, předčasná ejakulace, opožděná až chybějící ejakulace, snížení sexuální touhy...), diagnostikuje je a všímá si jejich psychogenních faktorů. Nezapomíná však ani na jednotlivé fáze sexuálního fungování, popisuje sexuální funkce u depresivních pacientů, dysfunkce při léčbě antidepressivy, eventuálně jejich pozitivní vliv na sexuální fungování.

Knihu ocení zejména psychiatři, sexuologové, studenti lékařských fakult, praktičtí lékaři i lékaři dalších oborů.

Vydala Grada, formát A5, brožovaná vazba, 112 stran, cena 159 Kč, 253 Sk, ISBN 978-80-247-2163-7, kat. číslo 2128.

Objednávky můžete posílat na adresu: Nakladatelské a tiskové středisko ČLS JEP, Sokolská 31, 120 26 Praha 2, fax: 224 266 226, e-mail: nts@cls.cz.

Na objednávce laskavě uveďte i jméno časopisu, v němž jste se o knize dozvěděli.